

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті розкрито поняття “пізнавальна активність” та “проблемна ситуація” у науково-педагогічній літературі та погляди вчених щодо їх розуміння. Виокремлюються чотири компоненти проблемної ситуації, які мають місце у контексті нашого дослідження. Визначається кілька способів створення проблемних ситуацій або завдань та їх типологія. Встановлено, що функціонування будь-якої явної проблемної ситуації, розпочинаючись з моменту виникнення і завершаючись моментом зняття її в пізнавальній активності в процесі діяльності учня, має (двоскладовий) характер.

Ключові слова: проблемне навчання, технологія, англійська мова, основна школа, пізнавальна діяльність, проблемна активність.

В наш час, суспільство прагне досягти високого стану розвитку науки, шляхом поглиблення знань та удосконалення умінь в усіх її галузях, що зазначено в Державній національній програмі “Освіта: Україна ХХІ століття”. Особливо, це стосується ефективності навчання учнів основної школи, адже на цьому етапі формується база наукових знань дітей, на якій буде будуватися їхня подальша наукова свідомість.

Репродуктивний стиль навчання не дає змоги учням розвиватися науково. Це стосується і навчання іноземної мови, яка є невід’ємною частиною життя громадян нашої країни, та як Україною було взято курс на європеїзацію освіти. Саме тому, сучасна система освіти потребує більш широкого використання технологій розвиваючого навчання, серед яких і технологія проблемного навчання.

Питання використання та застосування технології проблемного навчання вивчала низка науковців, таких як: А. Н. Леонтьєв, П. Я. Гальперін, В. В. Давидов, Н. А. Менчинська, Н. Ф. Талізїна та ін. Проте, вони не прийшли до єдиного висновку про її суть та завдання. Це наочно показує те, що ця технологія має багатогранний характер.

Мета статті полягає у розкритті характерних особливостей технології проблемного навчання на уроках англійської мови в основній школі.

Уявлення про технологію проблемного навчання англійської мови, як про динамічне явище, що має свій зміст, структуру, особливості зміни і взаємодій з іншими чинниками навчального пізнання відкривають широкі можливі перспективи щодо поглибленого аналізу закономірностей функціонування проблемного навчання. Основою проблемного навчання на уроках англійської мови в основній школі є проблемні завдання та проблемні ситуації. Розглядаючи структурно-функціональну модель внутрішньої проблемної ситуації, Матюшкін запропонував триланкову будову проблемної ситуації (невідоме, пізнавальна проблема, інтелектуальні можливості учня).

Обґрунтування моделі показує, що суттєвий бік проблемної ситуації становить пошукова пізнавальна активність учня, яка є внутрішнім критерієм міри його участі у пізнавальній творчості, виступає якісною характеристикою пізнавальної діяльності, її внутрішнім моментом.

Пізнавальна активність – це причина і водночас наслідок прогресивного функціонування проблемної ситуації або проблемного завдання. Наявність навчальної проблемної ситуації охоплює також і такі компоненти психологічної організації пізнавальної діяльності як мотиви, мета, внутрішні умови мислення, які є надзвичайно важливими при вивченні іноземної мови [1, с. 64].

Здебільшого процес виникнення проблем і задач, будучи безпосередньо пов’язаним із змістом і характером запитань, відбувається тільки на певних стадіях розгортання пізнавального процесу в проблемній ситуації. Наприклад: пізнавальна потреба спричиняючи пошукову активність учня, деталізується через пізнавальний мотив, а пізнавальний мотив в свою чергу опредмечується у вигляді проблеми і наближаючи момент відкриття учнем суб’єктивно нового знання, стимулює виявлення ними особистої мети, постановку конкретних завдань [2, с. 19].

Проблемна ситуація – психологічний стан, що виникає в результаті мислительної взаємодії суб’єкта (учня) з об’єктом (навчальним матеріалом), який викликає пізнавальну потребу розкрити суть процесу або явища, що вивчається.

Залежно від її складових, виділяють чотири компоненти проблемної ситуації:

1. Об'єкт (матеріал, що вивчається);
2. Суб'єкт (учень);
3. Мислительна взаємодія (процес мислення, спрямований на об'єкт);

4. Особливості цієї взаємодії (зважаючи на виявлені суперечності), аналіз яких переростає в пізнавальну потребу учня розкрити суть об'єкта, що вивчається.

У навчальному процесі завжди є два об'єкти учень і матеріал, над яким потрібно думати. Матеріал сам по собі не викликає в суб'єкта пізнавальної потреби. Тому невід'ємною складовою проблемної ситуації є дія учня, його взаємодія з навчальним матеріалом, спрямована на засвоєння об'єкта пізнання.

Вчителю необхідно так подати навчальний матеріал, щоб він сприяв появі особливого виду мисленої взаємодії, залучив учня до проблемної ситуації та викликав у нього пізнавальну потребу. Одним із психологічних структурних елементів проблемної ситуації є інформаційно-пізнавальна суперечність, без якої проблемна ситуація неможлива.

За видом інформаційно-пізнавальної суперечності виділяють такі типи проблемних ситуацій:

- усвідомлення учнями недостатності попередніх знань для пояснення нового факту;
- зіткнення учнів з необхідністю використання раніше засвоєних знань у нових практичних умовах;

– суперечність між теоретично-можливим шляхом вирішення завдання та практичною нездійсненністю обраного способу;

– суперечність між практично досягнутим результатом виконання навчального завдання і відсутністю в учня знань для його теоретичного обґрунтування [3, с. 19].

Залежно від властивості невідомих, які потрібно розкрити в проблемній ситуації, вони бувають:

- основними (невідоме є основним відношенням або закономірністю у темі, що вивчається)
- допоміжними (невідоме є вужчим відношенням чи закономірністю).

За способом подачі інформації проблемні ситуації бувають:

1. Текстовими (виникають під час осмислення учнями інформації, що міститься у тексті або графічному матеріалі (у схемах, кресленнях);

2. Безтекстовими (створюються усно, через матеріалізовану ситуацію – демонстрацію за допомогою пристрою чи природного явища [4, с. 22].

За часом вирішення виокремлюють:

- короточасні (використовують для оперативної активізації діяльності учнів);
- тривалі (розв'язується не на одному занятті, а через два-три) [4, с. 48].

Різноманітність типів проблемних ситуацій та завдань свідчить про важливість їх використання в навчальному процесі, зумовлює різні способи їх створення. Створення проблемної ситуації або завдання – найвідповідальніший етап у технології проблемного навчання [5, с. 43].

Функціонування будь-якої явної проблемної ситуації, розпочинаючись з моменту виникнення і завершаючись моментом зняття її в пізнавальній активності в процесі діяльності учня має двохфазовий (двоскладовий) характер. Перша фаза включає всі ті психічні процеси, які забезпечують формування проблемної ситуації, друга – процеси, які забезпечують її вирішення. Це так звані переборення. Своєрідною межею між цими фазами є той момент навчального пізнання, коли в свідомості учня суперечність між відомими і невідомими знаннями максимально загострена, тобто, коли вони зрівноважені. Цей момент настає під час словесного формування проблеми та переходу учня до її вирішення. Зокрема, вища зрівноваженість протилежностей досягається на етапі вищого рівня боротьби – на початковому етапі вирішення протиріч [6, с. 35].

Суть процесу подолання учнем навчальної проблемності полягає в тому, що воно виявляється у визначенні реального змісту зв'язків і відношення між елементами проблемної ситуації, у перетворенні цієї ситуації в ситуацію знайому, пізнану та опануванні нових знань й прийомів мислення. Кожну фазу проблемної ситуації можна поділити на два етапи: виникнення і встановлення проблемної ситуації, а також її вирішення. Отриманий повний функціональний цикл проблемної ситуації у фазах і етапах характеризуватиметься:

а) завершеною послідовністю 4 етапів функціонування, які, характеризуючись взаємопереходами, ідуть один за одним і в такий спосіб забезпечують динаміку цілісного розвитку продуктивного мислення;

б) насиченістю кожного етапу відповідним психологічним змістом (суб'єктивна

невизначеність, здивування, внутрішній конфлікт);

в) спрямованість фаз і етапів на вирішення освітніх, розвиваючих і виховних завдань навчання, які в своїй результативній сукупності приводять учня до оволодіння знаннями вищого рівня узагальнення, до певного приросту в розвитку творчих здібностей [7, с. 5].

З моменту виникнення проблемної ситуації поведінка учня може бути різною, а саме:

1) у зв'язку з оцінкою невідомого як недостатнього суб'єктивно значимого, учень не робить спроб вирішити проблемну ситуацію, відмовляється від пошукових дій. За цієї умови проблемна ситуація не формується, на її основі не визначається ні проблема, ні завдання, а уявлення про бажане – мета учня – змінюється;

2) учень використовує відпрацьовані способи дій. Пошук розв'язку здійснюється за розгорнутим типом і включає насамперед впізнавання ситуації, що не завжди приводить до правильного вирішення проблеми;

3) учень проблемну ситуацію оцінює як життєво значущу, але шляхи розвитку проблеми ще не відомі. Це зумовлює розгортання процесів пошуку, оцінки та апробації способів дій тобто стимулюють інтенсивні формування внутрішньої проблемної ситуації, що водночас створює передумови для її наступного подолання учнем [8, с. 41].

Отже, становленням проблемної ситуації можна назвати той відрізок навчально-пізнавального процесу, в ході якого проблемна ситуація виникає, або складається як цілісне утворення але ще не склалось і не сформувалось остаточно.

Процес становлення проблемних ситуацій не зводиться до окремих прийомів подачі інформації, постановки запитань чи пред'явлення учнями завдань для розвитку. Тлумачення проблемної ситуації відбувається за умови особливої єдності об'єктивних властивостей зовнішньої задачі пізнавальним і вмотивованим напруженням учня, яке спрямоване на розуміння ним прихованих компонентів цієї задачі. Внаслідок цього ситуація зовнішньої задачі переосмислюється учнем, переформулюється ним, внутрішня ж проблемна ситуація не зникає під час її вирішення, а тільки підлягає істотній перебудові. Це зумовлено тим, що зовсім не достатньо лише сформулювати мету розв'язання задачі або навіть вказати проблему. Необхідно весь час будувати процес розв'язання задачі, як процес розв'язування проблемної ситуації.

Визначається кілька способів створення проблемних ситуацій або завдань:

1) При безпосередній зустрічі учнів з життєвими явищами фактами, які потребують теоретичного осмислення;

2) при організації практичної роботи учня;

3) при необхідності аналізу життєвих явищ, які приводять до зіткнення їх з попереднім життєвим уявленням про ці явища;

4) реформуванні гіпотез;

5) при проведенні порівняння, зіставленні і протиставленні;

6) при необхідності узагальнення нових фактів;

7) при дослідницьких завданнях [9, с. 17].

Проаналізувавши особливості застосування технології проблемного навчання на уроках англійської мови ми виділили умови використання даної технології під час проведення уроків: мають бути присутні 4 компоненти проблемної ситуації (об'єкт, суб'єкт, мислительна взаємодія, особливості взаємодії). Також, мають бути визначені способи створення проблемних ситуацій або завдань, а також, клас завдання. За умови присутності всіх необхідних компонентів можна стверджувати, що процес навчання англійської мови дійсно проводиться із використанням технології проблемного навчання.

Велика увага в технології проблемного навчання відводиться на самостійну роль учня, який за допомогою вчителя отримав мотивацію до пошуку та аналізу певної інформації. Не менша роль відведена і вирішенню творчих завдань в межах проблемної задачі, так як вони здатні стимулювати учня не тільки до знаходження та обробки інформації, а й до використання набутих знань та умінь для вирішення подібних та нових задач, паралельно розвиваючи ще й творчі здібності.

Педагог, який застосовує технологію проблемного навчання на уроках іноземної мови в основній школі повинен на високому рівні володіти даною технологією, знати її переваги та недоліки, правила та норми застосування, що, безперечно, може вплинути на якість отримуваних знань учнями основної школи з іноземної мови.

Використана література:

1. Галопова В. Сучасні методи викладання іноземних мов за рубежом. *Іноземні мови*. 1997. № 4. С. 24.
2. Фурман А. В. Роль і функції проблемної ситуації в навчанні. *Психологія* : респ. наук. метод. зб. Вип. 27. С. 40-52.
3. Питання проблемного навчання. Київ, 1978. 3. С. 18.
4. Фурман А. В. Проблемні ситуації в навчанні: Книга для вчителя. Київ, 1991. 191 с.
5. Махмутов М. И. Принципы проблемности в обучении. *Вопросы психологии*. 1984. № 5. С. 30-36.
6. Бабанский Ю. К. Проблемное обучение как средство повышения эффективности обучения школьников : пособие. Ростов-на-Д., 1970. С. 32.
7. Ильницкая И. А. Проблемные ситуации и пути их создания на уроке. Москва, 1985. С. 29-37.
8. Психологічні основи типів навчання [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.ido.rudn.ru>
9. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором школи : вибрані твори в п'яти томах. Київ : Рад. школа, 1977.

References:

1. Halopova V. Suchasni metody vykladannia inozemnykh mov za rubezhem. *Inozemni movy*. 1997. № 4. S. 24.
2. Furman A. V. Rol i funktsii problemnoi sytuatsii v navchanni. *Psykhologhiia* : resp. nauk. metod. zb. Vyp. 27. S. 40-52.
3. Pytannia problemnogo navchannia. Kyiv, 1978. 3. S. 18.
4. Furman A. V. Problemni sytuatsii v navchanni: Knyha dlia vchytelia. Kyiv, 1991. 191 s.
5. Mahmutov M. I. Principy problemnossti v obuchenii. *Voprosy psihologii*. 1984. № 5. S. 30-36.
6. Babanskij Yu. K. Problemnoe obuchenie kak sredstvo povysheniya effektivnosti obucheniya shkolnikov : posobie. Rostov-na-D., 1970. S. 32.
7. Il'nickaya I. A. Problemnye situacii i puti ih sozdaniya na uroke. Moskva, 1985. S. 29-37.
8. Psykholohichni osnovy typiv navchannia [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu : <http://www.ido.rudn.ru>
9. Sukhomlynskyi V. O. Rozmova z molodym dyrektorom shkoly : vybrani tvory v piaty tomakh. Kyiv : Rad. shkola, 1977.

Комогорова М. И. Особенности применения технологии проблемного обучения на уроках английского языка.

В статье раскрыто понятие “познавательная активность” и “проблемная ситуация” в научно-педагогической литературе и взгляды ученых относительно их понимания. Выделяются четыре компонента проблемной ситуации, которые имеют место в контексте нашего исследования. Определяется несколько способов создания проблемных ситуаций или задач и их типология. Установлено, что функционирование любой явной проблемной ситуации, начиная с момента возникновения и заканчиваясь моментом снятия ее в познавательной активности в процессе деятельности ученика, имеет двухуровневый характер.

Ключевые слова: *проблемное обучение, технология, английский язык, основная школа, познавательная деятельность, проблемная активность.*

Komogorova M. I. Features of problem learning technology's using at English lessons.

In the article the concept of “cognitive activity” and “problem situation” in the scientific-pedagogical literature is described. The four components of the problem situation, which take place in the context of our research, are distinguished. There are several ways to create problem situations or tasks and their typology which are described in the article. It has been established that the functioning of any explicit problem situation, starting from the moment of its occurrence and ending with the moment of its removal in cognitive activity in the course of the student's activity, has two-componen) phase.

Keywords: *problem learning, technology, English language, basic school, cognitive activity, problem activity.*